

**НОВООТКРИТО ПЪРВО ИЗДАНИЕ ОТ 1678 Г. НА ПЕТДЕСЕТ ВЪПРОСА,
ВЗЕТИ ОТ СВЕТОТО ПИСАНИЕ ОТ ДВАТА ЗАВЕТА И ОБЯСНЕНИ НАУЧНО В
ДУХА НА ИЗТЪНЧЕНИЯ ДОКТОР ЙОАН ДЪНС СКОТ НА ОТЕЦ МАРКО
ПЕЯЧЕВИЧ**

Янко ДИМИТРОВ

Нов български университет, България

E-mail: yanko_dimitrovv@abv.bg

**A NEWLY DISCOVERED FIRST EDITION FROM THE YEAR 1678 OF FIFTY QUESTIONS
TAKEN FROM THE HOLY SCRIPTURES OF BOTH TESTAMENTS AND SCIENTIFICALLY
EXPLAINED IN THE SPIRIT OF THE SUBTLE DOCTOR JOHN DUNS SCOTUS BY FATHER
MARKO PEIACHEVICH**

Yanko DIMITROV

New Bulgarian University, Bulgaria

E-mail: yanko_dimitrovv@abv.bg

ABSTRACT: The article examines a hitherto unknown edition of the theological-philosophical text of Marko Peiachevich, a Bulgarian Catholic priest from the end of the 17th and the beginning of the 18th century. The work in question, which is a short philosophical-theological treatise in the spirit of John Duns Scotus, was previously known in an edition of 1679, dedicated to the secretary of the Sacred Congregation for the Propagation of the Faith, Urbano Cerri, and printed in Prague. The newly discovered edition was printed a year earlier in the same town, Prague, in 1678, and was dedicated to Count Gerhard von Dernath, a military adviser to the Electorate of Saxony. The content of the two books is identical, and the differences between the two editions are in the engravings representing the coats of arms of the patrons and in the prefaces dedicated to them. The article also provides biographical data about the author, found from various historical sources, from which it is known that he was educated in Bulgaria in his hometown of Chiprovtsi, and then in Italy and Bohemia. At the end of the 17th and the beginning of the 18th century, Marko Peiachevich was one of the leaders of the Bulgarian Catholics. Photocopies of the cover page of the newly discovered book and of the page with the engraving with the coat of arms of Gerhard von Dernath are given in the appendix.

KEYWORDS: 17th Century, Bulgarian printed books, Bulgarian Catholics, Bulgarian Philosophers, John Duns Scotus, Marco Peiachevich

През 2017¹ г. Лилия Илиева откри книга със заглавие "Научен юбилей. Петдесет въпроса, взети от Светото Писание от двата Завета и обяснени научно в духа на изтънчения доктор Йоан Дънс Скот" (Илиева, 2017, с. 7 – 11). Въпросното произведение е било издадено в Прага през 1679 г., а като негов автор се посочва отец Марко от Чипровци, францисканец. Става дума за резюме – или автореферат, както бихме го нарекли ние – от дисертация по теология в духа на схоластичната философия. Както е видно от заглавието, всяка от петдесетте тези се въвежда с взет от Писанието въпрос, на който се дава кратък отговор, започващ и завършващ също с библейски цитат. Това е първото известно съчинение на български автор от този вид и следователно е от значение за историята на нашата философия. През 2020 г. книгата бе издадена фототипно, а в същата година излезе и второ издание, което е наборно, заедно с превод на български език.

Още в научното съобщение за находката Л. Илиева бе предположила, че авторът на „Петдесет въпроса“ би могъл да бъде Марко Пеячевич, който през 90-те години на XVII в. е бил викарий на провинция България и Влахия (Илиева, 2017, с. 9). От него имаме и няколко писма в Acta Bulgariae ecclesiastica ab anno 1565 usque ad annum 1799 на Евсевий Ферменджин (Fermendžin, 1887, pp. 315, 324 – 325). Тази хипотеза се доказва след проучване на ръкописите на Ферменджин, в които бяха намерени и други интересни материали, включително препис от писмото, с което Марко Пеячевич е помолил Урбано Чери, секретар на Светата конгрегация за разпространение на вярата по това време, да даде своето разрешение книгата да му бъде

¹ Това бе направено в рамките на проекта „Гутенберговата революция и българите“.

посветена (Димитров, 2020, с. 5 – 13). Междуременно попаднахме и на други източници, потвърждаващи идентификацията му като автор на интересувания ни труд – в едно издание на известния румънски историк Николае Йорга още от началото на миналия век имаме документ, в който изрично се посочва, че фамилията на отец Марко от Чипровци, бивш провинциален настоятел на България и Влахия, е Пеячевич (Iorga, 1901, p. 265). Същата информация може да се намери и в изследването на Ив. Дуйчев за католическата Софийска архиепископия през XVII в. от 1939 г. (Дуйчев, 1939, с. 175).

Сега обаче се оказва, че при откритата през 2017 г. книга става дума за второто издание на „Петдесет въпроса“. В библиотеката на Страховския манастир на премонастрите в Прага се съхраняват цели три екземпляра на същия труд, издаден една година по-рано, през 1678 г., а техните сигнатури в каталога са съответно BF V 32/9, BC I 86/1 и BQ I 75/27. Изказвам искрена благодарност на Диана Зулчева, която издири и направи копие на съчинението, както и на библиотеката за любезно предоставеното разрешение за това. Екземплярът, който ни послужи за тази цел, се е ползвал от Годфрид Щер (1651 – 1712), известен за времето си теолог в Страховския манастир. Това се вижда от бележката, написана на ръка на корицата. Тук с известно съжаление трябва да отбележим, че същинската част на книгата е изцяло идентична с тази на познатото ни второ издание, като за него е използван същият набор. Новата находка отново не отговаря на въпроса с какъв точно юбилей е свързано произведението.

Данни за книгата

На корицата можем да прочетем следното:

Jubilaecum scholasticum seu Theses ex universa theologia, in quinquaginta quaestiones ex Sacra Pagina utriusque Testamenti decerptas, & Scholastice resolutas. Ad mentem Doctoris Subtilis, Joannis Duns Scoti, publicae Disputationi propositae, ac illustrissimo & excellentissimo Domino Domino Gerardo, S.R. Imp. Comiti de Dernath, (Tit.) dedicatae, Praeside P. Fr. Amando Hermann, Ord. Min. Reform. Praedicatore, Almae Provinciae Bohemiae Diffinitore, SS. Theologiae Lectore Generali, & ejusdem Facultatis Professore Ordinario. Defensae à Marco de Cyprowatz, ejusdem Ordinis Sacerdote, ac in Studio Generali Theologiae Auditore.

Neo-Pragae, in Ecclesia S. Mariae ad Nives, ejusdem Ord.

Anno 1678. Mense Die Horis meridiem consvetis

Vetero-Pragae, Typis Danielis Michalek

В превод:

Научен юбилей или дисертация по обща теология в петдесет въпроса, взети от Светото Писание и на двата Завета, обяснени научно в духа на изтънчения доктор Йоан Дънс Скот, поставени на публично обсъждане и посветени на знаменития и превъзходен господар Герхард граф на Свещената Римска Империя фон Дернат, с ръководител (на защитата) брат Аманд Херман, проповедник от ордена на реформираните минорити, дефинитор на провинция Бохемия, главен лектор по Пресвета теология и редовен професор на същия факултет. Защитени от Марко от Чипровец, свещеник на същия орден и студент по обща теология.

Нова Прага (Нове Место), в църквата Св. Мария Снежна на същия орден

1678 г. Месец (непопълнено) Ден (непопълнено) В обичайния обеден час

Стара Прага (Старе Место), печатницата на Даниел Михалек

Разлики между изданията от 1678 г. и 1679 г.

Различни са хората, на които е посветено произведението: второто издание (1679 г.) е посветено на секретаря на Светата конгрегация за разпространение на вярата Урбано Чери, докато първото (1678 г.) – на граф Герхард фон Дернат. При него по всяка вероятност става дума за военен съветник (Kriegsrat) в Кюрфюрство Саксония, живял от 1622 г. до 1689 г., чиито предци са се преселили от Брабант в Чехия (von Rumor, 1970, pp. 121 – 122). Тук е моментът да посочим, че този, на когото съчинението е било посветено, обичайно е поемал разносните по издаването му. Поради това са различни и гравюрите в началото (наред с другото, те показват гербовете на меценатите), и посвещенията, с които започват книгите. Най-накрая, различен е и начинът, по който е представен авторът – освен минимални разлики в самото име (Marcus de Cyprowatz в изданието от 1679 е дадено като Marcus à Chiprovatio), във второто издание той се е представил като възпитаник на „Св. Мария Възнесена“ в провинция България.

За момента не ни е известно поради каква причина тезите на Марко Пеячевич биват отпечатани повторно още следващата година. В лицето на Урбано Чери обаче той има още по-

авторитетен в църковните среди меценат, а гравюрата на второто издание е излязла от ръката на изтъкнат майстор – това е Герард де Гроос (1650 г. Антверпен – 1730 г. Прага), известен и продуктивен гравьор и илюстратор на книги от фламандски произход, установил се в Прага. Това може да се види от надписа *G. de Groos fecit pragrae 167*. (последната цифра на годината не се чете), намиращ се в долната дясна част на гравюрата на изданието от 1679 г.

Биографични данни за автора

Не ни е известно кога точно е роден Марко Пеячевич, но имайки предвид етапите на неговото образование, това вероятно е станало през 50-те години на XVII век. Той принадлежи на известната чипровска фамилия Пеячевич и е бил племенник на софийския архиепископ Стефан Кнежевич. Получава началното си образование в Чипровци, както е посочено на корицата на изданието от 1679 г., след което учи в Италия – от една бележка в архива на Ферменджин следва, че през януари 1676 г. той е бил студент в манастира в Перуджа. В същата година заминава за Прага, за да напише своята дисертация – в посвещението към Урбано Чери от 1679 г. се споменава, че е в този град вече три години. През май 1689 г., след потушаването на Чипровското въстание, го намираме в Търговище, Румъния (Fermendžin, 1887, p. 307). През 1691 г. е посочен за един от лидерите на народа – тогава отец Марко отива в Сибиу, за да присъства при смъртта и погребението на Стефан Кнежевич (Fermendžin, 1887, p. 313). През 1693 г. в свое писмо се подписва като провинциален викарий на България и Влахия (Fermendžin, 1887, p. 315), в същата година основава първата българска епархия в Сибиу (Iorga, 1901, p. 265). Съгласно документите в „Софийската католическа архиепископия през XVII век“ отец Марко Пеячевич е заемал поста провинциален настоятел на провинция България и Влахия на два пъти – в периода от 1693 – 1697 и през 1700 – 1703 (Дуйчев, 1939, с. 175). В изданието на Ферменджин има писмо от 6-и август 1702 г., написано в Алвинц, където той се подписва като „провинциален настоятел на провинция България и Влахия“, (provinciae Bulgariae et Valachiae minister provincialis) (Fermendžin, 1887, p. 324). През 1696 – 1698 г. е бил сред кандидатите за заемането на вакантния архиепископски престол на София, но това води до доста търкания – през 1698 г. някои от водачите на българските католици изрично пишат, че не желаят той да заеме поста (*tutti unitamente esclamaro di non voler per il loro arcivescovo di Sofia Padre Marco Peiacevich...*) и че в крайна сметка е по-добре да не се избира нов архиепископ преди положението на народа да стане сигурно (Fermendžin, 1887, pp. 320 – 321). Нешев посочва, че Пеячевич е бил игумен на манастира „Св. Франциск“ до влашката столица Търговище (Нешев, 1978, с. 95). Там той умира на 3-ти януари 1714 г., както е посочено в листа с некролози, съставен от провинциалния настоятел на провинция България от 19 в. Габриел Гюрма (Iorga, 1901, p. 265).²

Стилови особености на текста. Нова информация за произведението

Разглеждайки посвещенията към граф фон Дернат и към Урбано Чери, можем да направим определени изводи за интересите и вкусовете на Марко Пеячевич. Освен към теологията, той несъмнено е изпитвал влечение към класическото образование и художествената литература – в посвещението от 1678 г. изрично е цитиран Цицерон (*nihil amabilius virtute, quae suaviter efficit* и т.н., свободен цитат от *Лелий, или за приятелството* 28), в това от 1679 г. има препратка към Вергилий (*auri sacra fames multum mortalia cogit rectora, Енеида* 3, 56 – 57), и в двата текста се дават примери от гръцката митология. За тези предпочитания говори и оригинално избраната форма, която се постига с взетите от Св. писание въпроси, с цитатите от по-поетичните книги на Библията като *Песен на песните* и *Псалтира*, както и със самия начин на писане на Марко Пеячевич. Всичко това придава известна емоционална приповдигнатост и художественост на произведението, което е нетипично за схоластичен философски текст.

Стильт му очевидно се е ценял – четири години по-късно, през 1682 г. и пак в Прага, подобна дисертация защитава Лауренциус О'Ферал, този път в духа на Св. Тома Аквински, тъй като е бил доминиканец. Голяма част от посвещението към неговия покровител е дословно преписана от това на Марко Пеячевич към Герхард фон Дернат, а останалата също следва вярно нашия автор (O'Ferrall, 1682)³. Не ни е известно дали Пеячевич от своя страна се е повлиял от

² Die 3a ianuarii 1714. Tergovestini. A.R.P. Marcus a Cyprovacio, cognomine Pejacsovich, ex-minister provincialis; hic pro populo bulgarico constituit primum parochium Cibinii in Transylvania, anno 1693.

³ Книгата е старопечатна и страниците не са обозначени. Уводът посвещение е на с. 10 – 11 на дигитализираното издание.

някакъв друг, по-ранен текст, или пък това е бил някакъв шаблон, но стилът му изглежда сходен и с този на същинската част на книгата, и с посвещението към Урбано Чери, и вероятно всичко е излязло от неговото перо.

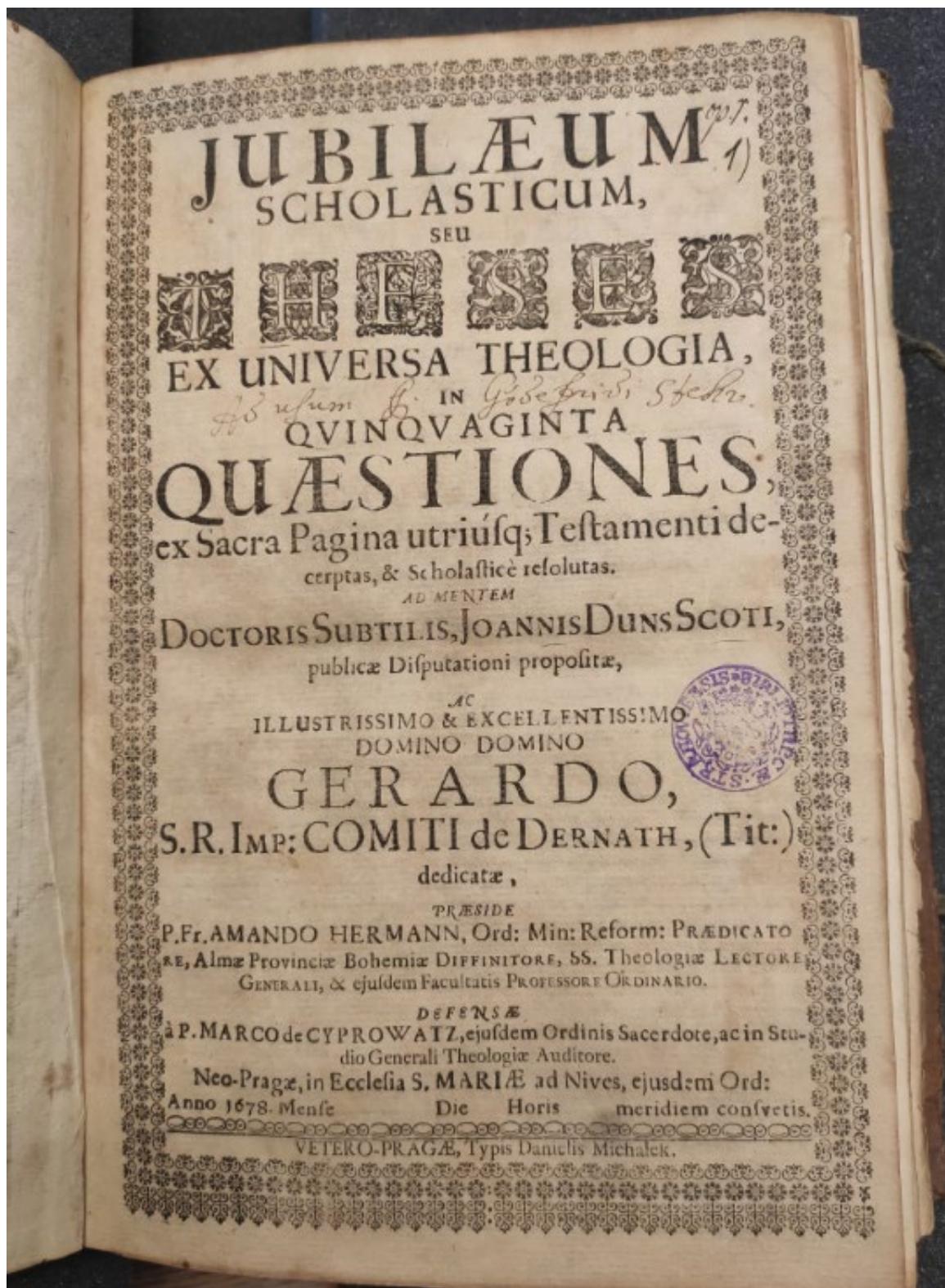
И в двете посвещения отец Марко Пеячевич тълкува алегорично гербовете на своите меценати, изтъквайки техните достойнства. В това към Герхард фон Дернат получаваме допълнителна информация за дисертацията. Говорейки за благородството, щедростта и доблестта на графа, Пеячевич споменава, че произведението му, тоест пълният текст на тезите, се е състояло от четири части – основна тема на първата е била божествената природа и Светата Троица, на втората – човешките добродетели, третата е била посветена на доктрината за Христос, а четвъртата – на тайнствата. Тези сведения присъстват и в посвещението от второто издание, където се говори за четирите градини на богословската мисъл, но там това остава неясно за тези, които не познават цялото съчинение.

При намирането и издаването на излязлата през 1679 г. книга се смяташе, че гербът, който се намира в горната лява част на гравюрата, представяща Мадоната с Младенеца, принадлежи на самия автор. Това обаче не се оказва така – той е на Урбано Чери, секретарят на Светата конгрегация за разпространение на вярата. Тъй като става дума за духовник, най-горе се намира т. нар. *шапка галеро*, използвана за целите на католическата хералдика, а отстрани са пискюлите, показващи ранга в църковната йерархия. Фамилното име Cerrî идва от италианското название на един вид дъб (*цер*, на италиански *cerro*, на латински *quercus cerris*) – в едно издание от XIX в. е посочено, че изкорененият дъб е бил герб на кардинал Карло Чери, брат на Урбано (Di Crollanza, 1886, p. 284). Той може да се види на портрета на кардинала в приложението. Тълкуванията в посвещението от 1679 г., свързани с градини и дървета, препращат именно към фамилния герб на секретаря на Конгрегацията. От него отец Марко Пеячевич взима повод не само да изтъкне добродетелите на своя покровител и на неговия род, но и превръща дървото в метафора на битието и представя сбито своята философска концепция (Илиева, 2020, с. 12 – 13).

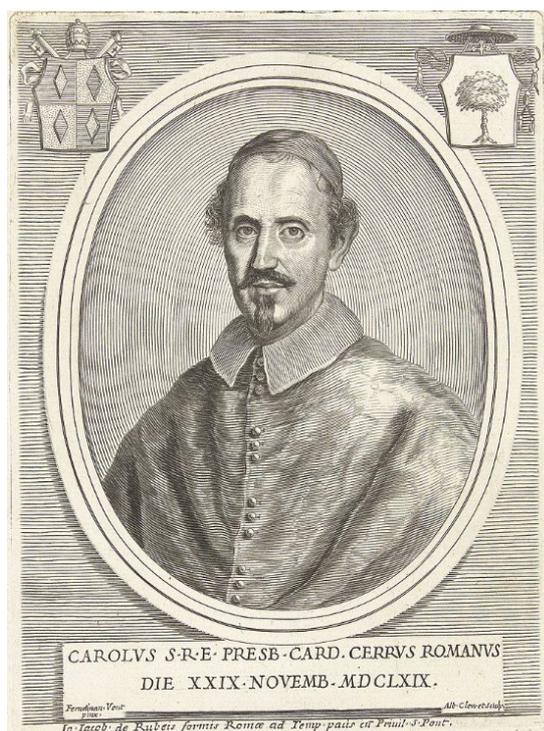
ПРИЛОЖЕНИЕ

Гравюра в началото на книгата с герба на рода фон Дернат в центъра (щит с два льва). Снимката е направена от Диана Зулчева, с любезното разрешение на библиотеката на Страховския манастир в Прага.

Корицата на новооткритото издание на книгата от 1678 г. Трите екземпляра на книгата се съхраняват в библиотеката на Страховския манастир в Прага. Снимка: Диана Зулчева.

Портрет на кардинал Карло Чери, брат на Урбано Чери, на когото е посветено изданието от 1679 г. В горния десен ъгъл е фамилният герб на рода Чери. Изображението се открива на сайта на Rijksmuseum: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-1909-4373>

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Дуйчев, Ив. (1939)** Софийската католичка архиепископия през XVII век. В: Материали за историята на София, Книга X, София. (*Duychev, I. Sofiyskata katolishka arhiepiskopia prez XVII vek. – V: Materiali za istoriata na Sofia, Книга X, Sofia*)
- Илиева, Л. (2017)** Новооткрита първопечатна книга на български автор от 1679 г. // *Езиков свят*, vol. 15.2, Благоевград с. 7 – 11. (*Ilieva, L. Novootkrita parvopechatna kniga na balgarski avtor ot 1679 g. // Ezikov svyat, vol. 15.2, Blagoevgrad, s. 7 – 11.*)
- Илиева, Л. (2020)** Марко от Чипровец – български философ от XVII век. - В: Петдесет въпроса, взети от Светото Писание от двата Завета и обяснени научно в духа на изтънчения доктор Йоан Дънс Скот, Книга I, Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, с. 5 – 15. (*Ilieva, L. Marko ot Chiprovets – balgarski filosof ot XVII v. – V: Petdeset vaprosa, vzeti ot Svetoto Pisanie ot dvata Zaveta i obiasneni nauchno v duha na iztanchenia doctor Ioan Dans Skot, Книга I, Blagoevgrad: UI “Neofit Rilski”, s. 5 – 15.*)
- Нешев, Г. (1978)** Културни прояви на българския народ. XV-XVII в. София. (*Neshev, G. Kulturni proiavi na balgarskia narod. XV-XVII v. Sofia.*)
- Di Crollanza, G. B. (1886)** Dizionario storico blasonico delle famiglie nobili o notabili italiane estinte e fiorenti. A. Forni, Bologna, Vol.1.
- Fermezđin, E. (1887)** Acta Bulgariae ecclesiastica ab anno 1565 usque ad annum 1799, Zagrabiae.
- Iorga, N. (1901)** Studii și documente cu privire la istoria romînilor, Bukuresti.
- O’ Ferral, L. (1682)** Theses ex Universa Philosophia Quinquaginta Quaestionibus propugnatae ad mentem Angelici Doctoris Divi Thomas Aquinatis. Thomas Albert Tranquillus, Pragae.
- von Rumor, H. (1970)** Dernath, Gerhard Graf von. In: Schleswig-Holsteinisches Biographisches Lexikon. Band 1. Karl Wachholtz Verlag, Neumünster, p. 121–122.